

RAZGLEDI

**PRILAŠČANJE POKRAJINE SEČOVELJSKIH SOLIN:
NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA**

AVTORJA

dr. Maja Topole

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana; maja.topole@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0003-1007-2289>

dr. Primož Pipan

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana; primoz.pipan@zrc-sazu.si, <https://orcid.org/0000-0003-2707-618X>

DOI: <https://doi.org/10.3986/GV94106>

UDK: 911.53:712.2(497.472)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Prilaščanje pokrajine Sečoveljskih solin: naravna in kulturna dediščina

Prispevek preučuje neustrezno upravljanje solinske pokrajine kot dediščine. Predstavi Sečoveljske soline kot del kulturne pokrajine, ki se je verjetno začela razvijati že v antiki, pisni viri pa obstajajo od 13. stoletja dalje. Poudarek je na območju Fontanigge, Muzeju solinarstva, dediščinjenju srednjeveškega solinarstva, komercializaciji Sečoveljskih solin, dediščinjenju narave in biodiverzitete ter s tem povezani problematiki upravljanja srednjeveške solinarske dediščine na območju Fontanigge. Prepad med dediščinjenjem narave in dediščinjenjem kulture korenini tudi v strokovnem in uradnem poimenovanju, izhajajočem iz zakonodaje. Ključna ugotovitev je nesmiselnost umetnega ločevanja dediščine na naravno in kulturno, še posebej v primeru kulturne pokrajine, kjer bi morali biti zastopani tudi običaji in tradicije prebivalcev.

KLJUČNE BESEDE

geografija, dediščina, dediščinjenje pokrajine, upravljanje dediščine, solinarstvo, zaščitena območja

ABSTRACT

The appropriation of the Sečovlje salt pans landscape: natural and cultural heritage

The paper examines the inadequate management of the landscape as a cultural heritage. It presents the Sečovlje Salt pans and saltworks as part of the old cultural landscape, Fontanigge with the Museum of Salt Making and the heritage of medieval salt making, the commercialization of the Sečovlje Salt pans, the heritagization of nature and biodiversity, and the related conflict in the management of the medieval salt making heritage in the Fontanigge area. The gap between the heritagization of nature and heritagization of culture has its roots also in the professional and official naming resulting from the legislation. The main finding is the absurdity of the artificial Cartesian separation of heritage into nature and culture, especially in the case of the cultural landscape, where the customs and traditions of the inhabitants should also be represented.

KEY WORDS

geography, heritage, heritagization of landscape, heritage management, salt making, protected areas

Uredništvo je prispevek prejelo 23. septembra 2022.

1 Uvod in metodologija

Dediščina je področje, ki je subjektivno določeno; ustvarjajo jo ljudje glede na svoja trenutna zanimanja in izkušnje (Harvey 2001). Prilagaja se vsakokratnim družbenim tokovom. Gradi na preteklosti, a se oblikuje v sedanosti in se selektivno uporablja za sodobne namene (Nic Craith 2012, 11). Kot dediščino obravnavamo tudi pokrajino. To je prostor, kjer se prepletajo naravne in kulturne prvine, vrsta komponent in struktur: ozemelj, družbenih predstav in nenehno spreminjajočih se naravnih, družbenih in gospodarskih sil. Pokrajina je kompleksen pojav, ki združuje pretekle in sedanje funkcije, ideologije in fizične povezave (Urbanc in sodelavci 2004). Vpliva na oblikovanje zavesti ljudi, idej, čustev, identitete ipd. (Moore 1999).

Evropa je pomembne kulturne pokrajine zaščitila z Evropsko konvencijo o krajini (Evropska ... 2004), v nadaljevanju EKK. Prepoznavanje in ocenjevanje takih pokrajin izvajajo strokovnjaki s terenskimi raziskavami, v sodelovanju z lokalnimi prebivalci. Najprej identificirajo pokrajino kot vrednoto, nato »krajinska politika«, ki odraža stališča javnih organov, postavi cilje kakovosti pokrajine. Na tej podlagi se določena pokrajina lahko varuje, upravlja in razvija. Politika naj bi spodbujala javnost k dejavnemu sodelovanju. Kolektivni običaji in tradicije prebivalcev, povezani z lastništvom in rabo zemljišča, igrajo namreč v pokrajini ključno vlogo (Olwig 1996).

Spek, Brinkkemper in Speleers (2006) ugotavljajo, da se splošni dvig izobrazbene ravni v družbi odraža v naraščajočem zanimanju javnosti za »zgodbo pokrajine«. Pokrajine, ki prej niso bile deležne večjega zanimanja, se spreminjajo v živo dediščino. Predmet zanimanja niso več le materialne prvine, temveč tudi prakse, predstavitve, izrazi, pa tudi znanje in veščine (vključno z instrumenti, predmeti, artefakti, kulturnimi prostori), ki jih skupnosti, skupine in v nekaterih primerih posamezniki prepoznajo kot del svoje kulturne dediščine (UNESCO ... 2003). Javnost se vse bolj zanima tudi za navzkrižja interesov v prostoru (Fridl, Urbanc in Pipan 2009).

Skladno z EKK upravljanje pokrajine združuje tako varovanje in ohranjanje narave kot kulture in pri tem vključuje družbo. To še posebej velja za območja, kjer se uvaja »nova narava«, narava, ki brez človekovega upravljanja ne more obstati.

Med dediščino (nove) narave in kulture je v pokrajini pogosto razkorak. Ta se kaže tudi v primeru Sečoveljskih solin. Preučevali smo jih prek literature, filmov, video posnetkov, prostovoljnega dela, opazovanj udeležencev in ob poglobljenih obiskih. Med razlogi za prepad med dediščino (nove) narave in kulture je strokovno in uradno poimenovanje, izhajajoče iz zakonodaje. Slovenski Zakon o ohranjanju narave (1999) deli večja zavarovana območja na narodne, regionalne in krajinske parke. Slovenski izraz za angleški *designated landscape area* je »krajinski park«. Za nemški *Landschaft* in angleški *landscape* se rabi termin »(po)krajina«. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave uporablja za zavarovana območja večjega obsega tudi izraz »naravni park«.

V primeru Sečoveljskih solin nastopata danes dva poglobljena akterja. Prvi je **Krajinski park Sečoveljske soline**, katerega glavni cilj je varovanje narave in kulture. Na njegovi uradni spletni strani so navedena tuja imena: angleško *Sečoveljske soline Nature Park*, italijansko *Parco Naturale delle Saline di Sicciole* in nemško *Naturpark Sečoveljske soline*. Koncesionar za obdobje 2001–2021 je podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o., gospodarski subjekt v lasti slovenskega nacionalnega telekomunikacijskega podjetja Telekom Slovenije. Drugi akter je **Muzej solinarstva**, ki je del Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran.

Prispevek preučuje dediščino pokrajine Sečoveljskih solin in se osredotoča na neustrezno upravljanje pokrajine, predvsem na neusklajenost različnih akterjev in upravljavcev (nove) naravne in kulturne dediščine. Z namenom varovanja dediščine pred nadaljnjim propadanjem, želimo spodbujati tvornejše sodelovanje obeh upravljavcev.

2 Sečoveljske soline in solinarstvo

Sečoveljske soline ležijo na polotoku Istra, na severovzhodu Jadranskega morja. Ob vzhodni obali Tržaškega zaliva se izmenjujeta akumulacijski in abrazijski relief; prvi se ujema z zalivi ob izlivih rek in potokov, drugi s strmimi stenami (flišnimi klifi) (Zorn in sodelavci 2020). Povsod v zalivih so v preteklosti delovale soline, a so v 20. stoletju zaradi urbanizacije izginile. Danes so v Sloveniji ohranjene le manjše soline v Strunjanu in večje v Sečovljah (slika 1). Ob vzhodni jadranski obali so Sečoveljske soline s površino 593 ha največje, ki še ohranjajo tradicionalni postopek pobiranja soli. Ostale delujoče soline so na Hrvaškem (otok Pag, Nin, Ston) ter v Črni gori (Ulcinj).

Sečoveljske soline so **kulturna pokrajina**, ki jo je zaradi pridobivanja soli človek začel oblikovati na nekdanjem obalnem mokrišču, v zahodnem delu naplavne ravnice rek Dragonje in Drnice. Na severu jo omejujejo odrastki flišnega Koprškega gričevja, na jugu pa apnenčasta uravnava hrvaškega Bujskega krasa oziroma reka Dragonja. V preteklosti so bile Sečoveljske soline poleg tistih v Strunjanu in Luciji del Piranskih solin. Piransko solinarstvo verjetno korenini že v antiki, pisni viri pa segajo v 13. stoletje (Pahor in Poberaj 1963). Gospodarski razvoj Pirana je stoletja temeljil na pridobivanju »belega zlata« in na trgovanju z njim. Sol je imela strateški pomen, saj je v dobi brez hladilnikov omogočala konzerviranje hrane, uporabljali pa so jo tudi v proizvodnji smodnika. V obdobju Beneške republike so Piranske soline pridelale kar tretjino morske soli na vzhodni jadranski obali. Ostale soline so bile: Trst, Škedenj, Žavlje, Milje, Koper, Izola, Vrsar, Brioni, Krk, Rab, Pag (Caska, Stara Novalja, Povljana, Dinjiška), Zablacé pri Šibeniku, Ston, Solile pri Tivtu in Ulcinj (Savnik 1951; 1965; Bonin 2016).

Najbolj racionalna ureditev solin je težila k pravilnim, pravokotnim geometrijskim oblikam. Pri solinah ločimo tri značilne geometrijske prvine (slika 2): ploskve (solni fond ali solno polje z bazeni),

MAJJA TOPOLE, 2018

Slika 1: Sečoveljske soline so nastale v Piranskem zalivu, na naplavni ravnici istrskih rek Dragonje in Drnice. Pogled z roba flišnega Koprškega gričevja prek območja Lera proti severozahodu Tržaškega zaliva.

MAJA TOPOLE, 2018

Slika 2: Temeljne prvine solin so solna polja z bazeni, kanali s spremljajočimi nasipi in potmi ter solinarske hiše, mostovi, zapornice in črpalke.

MAJA TOPOLE, 2019

Slika 3: Fontanigge – Kanal Giassi z današnjimi muzejskimi stavbami. Po njem je vse do leta 1967, ko je tu zamrl srednjeveški način pridobivanja soli, potekal promet s tovorom in ljudmi.

linije (kanali s spremljajočimi nasipi in potmi) in točke (solinarske hiše, mostovi, zapornice, črpalke) (Križan 1990).

Solinarji so nenehno izpopolnjevali svoje znanje in veščine ter se prilagajali geološkim, hidrografskim, podnebnim, pedološkim in biogeografskim razmeram. Med najpomembnejše tehnološke mejnike piranskih solinarjev štejemo leto 1377, ko so od dalmatinskih solinarjev z otoka Pag prevzeli izdelovanje *petole*. Biosediment, nekaj milimetrov debela zaščitna plast iz sadre, alg, bakterij in mineralov na dnu kristalizacijskih bazenov, imenovanih *cavedini*, preprečuje stik morskega blata s kristali soli in uspeva le na zelo omejeni geografski širini. Sol iz Sečoveljskih solin je postala zelo iskana zaradi svoje čistosti, beline, bogastva mineralov in dobrega okusa.

Delo v solinah je bilo sezonsko: pozimi so obnavljali solinske nasipe ter čistili kanale, poleti pa pobirali sol (Žagar 1987; 1992a). Solinarji so se iz Pirana vsako leto aprila, ob dnevu svetega Jurija, zaščitnika Pirana, z družinami za več mesecev po morju selili na jugovzhodno obalo Piranskega zaliva (Žagar 1992b), v solinarske hiše v okrog 10 km oddaljene Sečoveljske soline. Sezonska migracija je zajela nad 400 piranskih družin ali 3800 do 4200 ljudi. Zidane solinarske hiše, locirane sredi solin, na nasipih ob plovniških kanalih, so danes večinoma v ruševinah. O nekdanjem načinu življenja v solinah in o svojstveni kulturi solinarjev pričajo le še muzejske predstavitve. Soline so bile večinoma v lasti bogatejših obrtnikov in trgovcev, ki so solinarje za opravljeno delo plačali z deležem pridelane soli. To je zadoščalo za celoletno preživetje njihovih družin. Do začetka 20. stoletja je bila temeljna proizvodna enota celotnih Sečoveljskih solin solni »fond« oziroma solno polje. Sestavljeno je bilo iz več pravokotnih bazenov, med seboj povezanih s sistemom kanalov, nasipov in zapornic. Za pridobivanje soli v posameznem solnem polju je bila navadno odgovorna ena družina (Žagar 1992c). Reka Drnica ali *Canal Grande* (stara struga reke Dragonje), deli soline na severni del, imenovan *Lera*, ter na južno območje, imenovano *Fontanigge*. Leta 1912, še pod Avstro-Ogrsko, so na *Leri* prenehali pridobivati sol na srednjeveški način. Država je začela preurejati soline v eno samo veliko solino (Žagar 1992e; Bonin 2009). Modernizacija delovnega procesa je bila končana pod Italijo leta 1920. Uvedla je značilno industrijsko delitev nalog med različne specializirane poklice (vodarje, mizarje, pobiralce soli), vetrne črpalke pa nadomestila s takimi na dizelski in pozneje na električni pogon. Stalna prisotnost solinarjev ni bila več potrebna, še vedno pa je bilo obvezno dnevno ročno pobiranje soli. Po drugi svetovni vojni je zamrlo skoraj 200 morskih solin na severni obali Sredozemlja, saj niso bile konkurenčne tistim z afriške obale Sredozemlja. Tam so v sušnejšem podnebnju strojno pobirali sol le enkrat v sezoni. Na območju *Fontanigge* sta se srednjeveška struktura solin in način dela ohranila 55 let dlje kot na *Leri*. Zaradi političnih in družbenoekonomskih sprememb – izselitve večine istrskih Italijanov v Italijo (zlasti v obdobju 1943–1954), kasneje pa preusmeritve delovne sile na lažja delovna mesta v ribištvu in novo nastajajoči industriji v slovenskih obalnih mestih, je bila proizvodnja soli leta 1967 ukinjena (Savnik 1965).

Ko je srednjeveški način solinarstva na območju *Fontanigge* dokončno zamrl, se je odprla pot njegovemu dediščinjenju.

3 *Fontanigge* – muzej in dediščinjenje srednjeveškega solinarstva

Miroslav Pahor, ravnatelj Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran, si je že ob opustitvi solin v 60ih letih preteklega stoletja zamislil muzej solinarstva. Ta naj bi povečal doživljajsko vrednost pokrajine za turizem. Idejo naj bi uresničil projekt Gornji Jadran v okviru Programa za razvoj Združenih narodov in Vlade SFR Jugoslavije (Kolenc in sodelavci 1971). Po propadlih poskusih ureditve solinarskega skansena v Strunjanu (Pahor 1972a; 1972b) sta Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran ter Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran v letih 1984 in 1985 sporazumno s solinarji določila lokacijo muzeja ob kanalu *Giassi*, na območju *Fontanigge* (slika 3).

Občina Piran je leta 1990 razglasila Krajinski park Sečoveljske soline (Odlok ... 1990), vzpostavila varstvene režime in razvojne usmeritve parka. Na teh temeljih je leta 1991 v obnovljeni solinarski hiši,

MAJA TOPOLE, 2019

Slika 4: Muzej na prostem na območju Fontanigge prikazuje srednjeveški način pridobivanja soli in se ponaša z edino še delujočo tradicionalno leseno črpalko za črpanje slanice na vetrni pogon na celotni jadranski obali.

MAJA TOPOLE, 2019

Slika 5: Fontanigge z Muzejem solinarstva: obnovljene solinarske hiše z muzejsko zbirko, prikazom zgodovine solinarstva, razvoja muzeja ter učnim središčem. V ozadju so nevdrževane ruševine, zadnji primeri začasnih solinarskih bivališč.

v sklopu Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran zaživel **Muzej solinarstva** (Benčič Mohar 1992; Ravnik 1992; Žagar 1992d). Krajinski park in Muzej solinarstva sta leta 2001 dobila državni varstveni status (Odlok ... 2001; Uredba ... 2001).

V nasprotju od solin na območju *Lera* skansen na območju *Fontanigge* prikazuje srednjeveški način pridobivanja soli. Sem spadata muzejski solinski polji, ki sta po današnji slovenski varstveni klasifikaciji enota kulturne dediščine, širša okolica pa je zavarovana kot naravna vrednota. Muzej se ponaša tudi z edino še delujočo tradicionalno leseno črpalko za slanico na vetrni pogon na vsej jadranski obali (slika 4). Pomorski muzej je obnovil še dve solinarski hiši; v tretji je od 2003 razširjena muzejska zbirka, v četrti pa od 2011 predstavitev razvoja Muzeja solinarstva ter razstavnih in učnih središč (slika 5). V peti hiši je bila predvidena informacijska točka kulturnega spomenika, a obnova kljub pridobljeni dokumentaciji ni bila izvedena.

K prepoznavanju Sečoveljskih solin kot dediščine je prispevalo tudi prostovoljno delo. V Muzeju solinarstva so v obdobju 1999–2014 potekali **poletni delovni tabori**. Prostovoljci iz različnih držav so v solinarski hiši brez elektrike in tekoče vode bivali dva tedna. Pod strokovnim vodstvom solinarja Rinalda Bonina so na muzejskem solnem polju pridelovali sol po srednjeveškem postopku, izvajali vzdrževalna dela in skrbeli za medijsko promocijo Muzeja solinarstva in Sečoveljskih solin. V lokalnih, nacionalnih in mednarodnih medijih je bilo na to temo objavljenih na desetine tiskanih, radijskih in televizijskih prispevkov. Za pobudo in vodenje taborov so zaslužni študentje geografije, za organizacijo in tehnično pomoč pa Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran ter nevladni organizaciji Service Civil International Slovenia in zavod Voluntariat (Košir in Pipan 1999). Na taboru je bilo leta 2003 posneto gradivo za dokumentarni film *Zgodba o soli* (*The story about salt*). Slovenski je izšel leta 2004, angleški pa leta 2006 (Črnivec, Pipan in Žabjek 2004; 2006), pozneje tudi kot didaktični pripomoček za učitelje osnovnih in srednjih šol (Pipan in Črnivec 2007). Trideset let opuščena solinarska hiša je poleti za tri tedne spet oživela. Prostovoljcem so se pridružili študentje etnologije na študijski praksi in raziskovalci. Slednji

PRIMOŽ PIPAN, 2020

Slika 6: Spominsko obeležje Europa Nostra je vzdano v fasado Muzeja solinarstva na območju Fontanigge. Nagrada je pridobljena v kategoriji Kulturne krajine za leto 2003.

so na podlagi ocen količine in kakovosti energije, potrebne za pridobivanje soli, vrednotili trajnost postopka (Babič 2005; Laganis in Debeljak 2006). Delo v naravnem okolju, miru, tišini, brez vsakdanjega stresa, priteguje prostovoljce – sodobne turiste. Pridobitve takega ekoturizma so obojestranske: prostovoljci pridobijo dragocene izkušnje (Wearing 2001), hkrati pa se vzdržuje solinska kulturna pokrajina (Pipan 2006; 2009).

Mednarodni prostovoljni delovni tabori so bistveno prispevali k **medalji EUROPA NOSTRA**. V kategoriji Kulturne krajine za leto 2003 jo je Muzej solinarstva prejel leta 2004 z utemeljitvijo: »za zgledno in občutljivo oživljanje (po)kulturne krajine, vključno z obnovo objektov za tehnologijo tradicionalne pridelave soli, arhitekturno obnovo in izobraževalne dejavnosti, vse v tesni harmoniji z naravnim okoljem«. Spominsko obeležje je vzdano v fasado muzeja (slika 6). To je prvo tako odlikovanje kake institucije iz Slovenije s strani Evropske unije.

4 Komercializacija Sečoveljskih solin

Podobno kot druge jadranske so bile tudi Sečoveljske soline na poti popolnega izginotja, a se je podjetje Telekom Slovenije zavedelo njihovega turističnega potenciala. Ker gre za izjemno mineralno bogastvo sečoveljske soli, je Telekom Slovenije leta 1999 od prehranskega podjetja Droga Portorož prevzel koncesijo za pridobivanje soli na *Leri* (slika 8) in ustanovil **podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o.** Okrepil je na zgodovinskih dejstvih temelječo zgodbo o soli in zasnoval **blagovno znamko Piranske soline** (slika 7). Leta 2001 je za 20 let pridobil tudi **koncesijo za upravljanje Krajinskega parka Sečoveljske soline**. Tradicionalna piranska sol in solni cvet za sladokusce, najrazličnejši na soli temelječi kozmetični izdelki in s soljo povezani spominki so visoko kakovostni artikli, ki so danes prepoznavni in prodajani

PRIMOŽ PIPAN, 2020

Slika 7: Na dediščini temelječe trženje soli iz Sečoveljskih solin v trgovinah podjetja SOLINE Pridelava soli, d. o. o., imetnik koncesije za upravljanje Krajinskega parka Sečoveljske soline.

po vsem svetu, posebej v Evropi, Ameriki in Aziji. Sicer so prodajna mesta Piranskih solin na *Leri*, v bližnjih Portorožu in Piranu ter v drugih slovenskih turističnih krajih – v Kopru, Ljubljani in na Bledu.

Leta 2014 je bila **Piranska sol** v Evropski uniji registrirana z **zaščiteno označbo porekla** (ZOP), in sicer pod številko PDO-SI-1098 (Izvedbena ... 2014). V Sloveniji je to trenutno ena od 23 zaščiteneh označb porekla oziroma zaščiteneh geografskih označb s področja hrane (eAmbrosia 2021). Tovrstna označba je povezana z geografskim okoljem, ki vključuje naravne in človeške dejavnike: podnebje, kakovost prsti, lokalno znanje in izkušnje.

Tradicionalno pridelovanje morske soli je leta 2015 v slovenskem nacionalnem registru (EID: 02-00042) dobilo status nesnovne kulturne dediščine. Ob enoti so navedeni trije nosilci, in sicer: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, SOLINE Pridelava soli, d. o. o. in Javni zavod Krajinski park Strunjan (Tradicionalno ... 2015).

Eden načinov trženja virov iz Sečoveljskih solin je tudi izkoriščanje solinskega blata za zdravljenje kožnih bolezni. **Talaserapija** je stoletja stara metoda, ki so jo tu uvedli **benediktinci iz samostana sv. Onofrija s Kroga** nad Sečovljami; obstajal je v obdobju 1432–1957. Razvijala se je vzporedno s solinarstvom. Danes njihovo tradicijo nadaljuje **Thalasso Spa Lepa Vida**, ki ga upravlja podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o. Spa deluje na *Leri* v severnem delu solin, sezonsko med majem in septembrom, in izkorišča prednosti naravnega okolja v osrčju pokrajine Sečoveljskih solin. Talaserapijo nudijo tudi nekateri **hoteli v Portorožu in Piranu**. Začetki turističnega razvoja Občine Piran temeljijo prav na zdraviliški dejavnosti na podlagi solinskega blata in slance, Občina Piran pa danes v Sloveniji vodi po številu turističnih nočitev (SI-STAT 2021).

V tekmi za prilaščanje prostora Sečoveljskih solin sodeluje tudi **letališče Portorož v Sečovljah** (slika 9). Njegovi začetki so povezani z družino **Cosulich** in segajo v leto 1921, ko so v Portorožu uvedli turistične panoramske polete s hidroplanom. Leta 1922 so Cosulichi v Trstu ustanovili zasebno letalsko družbo **SISA – Società Italiana Servizi Aerei**. Leta 1926 je uvedla prvo redno letalsko potniško linijo med

MAJJA TOPOLE, 2022

Slika 8: Na solnih poljih Lere solinarji še vedno pobirajo sol na tradicionalni način. Ta omogoča pridelavo soli, ki slovi zaradi svoje čistosti, beline, bogastva mineralov in dobrega okusa. Vroče, sušno in vetrovno poletje 2022 je pripomoglo k obilni žetvi.

MAJA TOPOLE, 2021

Slika 9: Jugovzhodni del Krajinskega parka Sečoveljske soline s trgovino Piranskih solin in turistično potjo prek območja Lere. V ozadju Aerodrom Portorož, slovensko-hrvaški mejni prehod Sečovlje in apnenčasta uravnavna hrvaškega Bujskega krasa.

PRIMOŽ PIPAN, 2020

Slika 10: Dediščinjenje solinarstva Sečoveljskih solin: kip solinarja pred enim portoroških hotelov.

Portorožem in Torinom s postankoma v Benetkah in Pavii. Hangar za hidroplane je bil v Bernardinu (Gombač 2007). Leta 1962 so v Sečovljah zgradili prvo letališko stezo, leta 1980 pa je letališče pridobilo mednarodni status (Zgodovina ... 2021). Do danes se posodablja in širi na račun solin.

Interesenti, ki želijo izkoristiti bližino solinske pokrajine, se še množijo. V smeri z njo povezane doživljajskega turizma naj bi se razvijala načrtovano **letovišče** neposredno ob solinah, na lokaciji opuščene sečoveljskega rudnika **črnega premoga** (deloval je v obdobju 1935–1973) in načrtovano sečoveljsko **igrišče za golf**. Danes solinarsko zgodbo v turistični soseščini vključujejo, kjer koli je mogoče – po hotelih (slika 10), gostinskih in trgovskih objektih, pa tudi v odprtem javnem prostoru.

Solinarstvo in **solinska pokrajina** se predstavljata prek izbornih umetniških fotografij, reprodukcij starih fotografij in kipov ter posebej živo in nazorno s **solinarskim praznikom**, ki ga od leta 2003 pripravlja Občina Piran z več soorganizatorji. Sprva so praznik organizirali okrog godu svetega Jurija, 23. aprila, in tako obeleževali nekdanji čas odhoda Pirančanov v soline. Zadnja leta so ga prestavili v vrh turistične sezone, ko so nekoč okrog svetega Jerneja, 24. avgusta, le izjemoma ob ugodnem vremenu pozneje, solinarji sklenili solno letino in se vračali v Piran (Pahor in Poberaj 1963).

Solinska pokrajina se utrjuje v zavesti ljudi tudi kot **scenarij** oziroma prizorišče raznih snemanj, na primer v: italijanski drami/trilerju *La ragazza della salina* (Čáp 1957), kratkih hrvaških dokumentarnih filmih *Bjele žetve* (Škanata 1958) in *Morska solana* (Škanata 1959), epizodi slovenskega mladinskega filma *Erazem in potepuh* (Potočnik 1971), kultnem slovenskem mladinskem filmu *Poletje v školjki* (Štiglic 1985), pa tudi v raznih videospotih in reklamnih posnetkih.

5 Dediščinjenje narave in biodiverzitete

Pomen solin se zadnja desetletja neprestano spreminja. Medtem ko je stoletja prevladovala **gospodarska funkcija** solin, je kmalu po opustitvi pridelovanja soli in vzdrževanja nasipov na območju *Fontanigge* pridobila na pomenu **naravovarstvena funkcija**. Območje je namreč spet začelo dobivati podobo mokrišča in v nekaj desetletjih so se postopno oblikovali značilni habitati. Sečoveljske soline so danes največje slovensko **obalno mokrišče** in najpomembnejša **ornito-favnistična lokaliteta**. Vanj se je naselilo kar 45 rastlinskih vrst, ki so sicer uvrščene na slovenski rdeči seznam, poleg tega 291 vrst ptic, od katerih jih več kot 80 tu stalno ali občasno gnezdi. Med redkimi kopenskimi vretenčarji tu živi etruščanska rovkva (*Suncus etruscus*), ki je drugi najmanjši sesalec na svetu (Pipan 2010).

Fontanigge so bile leta 1993 kot prve v Sloveniji uvrščene na **ramsarski seznam** ogroženih mokrišč (slika 11). Ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo so 2004 Sečoveljske soline z bližnjim okolico postale del zaščitenega območja **Natura 2000** (Kaj ... 2021). Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst (Direktiva ... 1992) varuje 366,22 ha, Direktiva o ohranjanju prostoživečih ptic (Direktiva ... 2010) pa 891,94 ha (Natura ... 2019). Območji se deloma prekrivata.

Krajinski park Sečoveljske soline je s pomočjo finančnih sredstev Evropske unije v dveh desetletjih uredil številne poti za obiskovalce, opazovalnice ptic in informacijske table. Njegov sedež s središčem za obiskovalce in razgledno ploščadjo je na *Leri*.

Nasprotje zavarovanemu območju solin je območje južno od reke Dragonje, kjer je Hrvaška razglasila **lovski rezervat** (Županijsko ... 2021). Območje južno od reke Dragonje je sicer od leta 1991 predmet mejnega spora med Slovenijo in Hrvaško (Pipan 2008; Kladnik in Pipan 2008; 2009; Kladnik, Pipan in Gašperič 2014).

6 Fontanigge – navzkrižje v upravljanju solinarske dediščine

Vzroki propadanja dediščine srednjeveškega solinarstva na območju *Fontanigge* so v naravnih, pa tudi družbenih razmerah. Območje Sečoveljskih solin se zaradi **tektonike** in zaradi nesaniranega

opuščenega rudnika črnega premoga, ki sega pod soline, ugreza. Poplavljanje, ekstremno plimovanje in valovanje pa so tudi posledica **podnebni sprememb**. Drugi vzrok propadanja je **neustrezno upravljanje** dediščine solin – neuskkljenost različnih upravljavcev in pomanjkljiva oskrba. Spopadanje s posledicami ugreznanja in neurij bi bilo lahko uspešno le ob rednem vzdrževanju nasipov. Tako bi preprečili poplavljanje muzejskega solnega fonda, kar se je zgodilo leta 2011 zaradi izliva deževnice in 2019 zaradi vdora morske vode. Glavni nasip ob reki Dragonji že od opustitve solinarstva na območju *Fontanigge* ni bil obnovljen. Zaradi erozije se je znižal. Poplave tako ogrožajo temelje štirih obnovljenih muzejskih solinarskih hiš, še bolj pa ostale nevzdrževane ruševine, zadnje primere edinstvenih začasnih solinarskih bivališč. Drugje so solinarji navadno bivali ob robu solin, tu pa je bila odločilna njihova stalna prisotnost v solinah. Tako so lahko dnevno pobirali sol in v primeru slabega vremena nemudoma ukrepali in zavarovali slanico pred dežjem. V celotnem Sredozemlju so to najsevernejše soline, ki jih zato poleti lahko prizadenejo obilne lokalne padavine. Zemljevid Sečoveljskih solin iz srede 19. stoletja prikazuje 493 solinarskih hiš, na tistem iz leta 1984 pa jih je le še 118 (Ravnik 1987; Križan 1990). Danes je propadanje arhitekturne dediščine še pospešeno; leta 2019 smo tu našli le 70 solinarskih hiš v ruševinskem stanju. Kljub vsemu te dobivajo romantičen pridih in postajajo predmet estetskega vrednotenja. V novih okoliščinah dobivajo med novimi generacijami nov pomen (Urbanc in sodelavci 2004; Pipan in Kokalj 2017). Revija *Outsider*, slovenski medij o kulturi in družbi, je konec leta 2019 objavila **tekmovanje »Solinarska hiša«** (Granda 2020). Natečaj je iskal »predloge za zasnovanečasne prostorske instalacije v izbrani ruševini, ki naj bi eno od nekdanjih solinarskih hiš zaščitila pred nadaljnjim propadanjem, vanjo posegla s sodobno arhitekturo in hkrati omogočala vse strokovne razmisleke

MAJA TOPOLE, 2020

Slika 11: Fontanigge so uvrščene na ramsarski seznam ogroženih mokrišč, velik del Sečoveljskih solin pa spada tudi v območje Natura 2000. Značilni habitati kot somorno močvirje, slana mlaka, slana trata, trstišče in poloj privabljajo številne ptice in druge živali. Levo zadaj je zgrajba opuščene sečoveljskega rudnika črnega premoga.

o primernejši rabi« (Granda 2021). V Partnerski mreži Centra za kreativnost (Center ... 2020) je združila akterje, odgovorne za upravljanje solin (Granda 2021). Izmed 252 predlogov z vsega sveta je prvonagrajeni projekt Victoria Tsygankova (WFMHRQ 2020) reminiscenca na na prvi pogled nezadržan propad območja, ki obiskovalcem postavlja polemično vprašanje. Drugonagrajena (S4UC9K 2020) je transformativna strategija, prilagojena izbrani ruševini (avtor Ben Weir). Avtor namesto rekonstrukcije predlaga radikalno zaščitno konstrukcijo, ki bi z ustreznimi prilagoditvami lahko služila tudi kot model zaščite ostalih ruševin.

Muzej solinarstva nima ustreznega statusa, ne za vzdrževanje solinskih nasipov ugodnih razmer. Posledično je eno od dveh muzejskih solnih polj trajno poplavljeno, vetrna črpalka pa deluje le v omejenem obsegu. Muzej solinarstva ne prideluje več soli, ker za to nima dovoljenja; državno koncesijo za pridobivanje rude, morske soli, ima le podjetje SOLINE Pridelava soli, d. o. o. To upravlja s Krajinskim parkom Sečoveljske soline in pod njegovo upravo in oskrbo sta prišli tudi obe muzejski solni polji. Vstopnina v park zdaj vključuje tudi vstop v muzej. Muzej solinarstva ne zaračunava več ločene vstopnine, ne izdaja vstopnic ter tudi ne vodi več statistike o številu obiskovalcev. Vse to je v pristojnosti Krajinskega parka Sečoveljske soline. To je tudi vzrok za drastičen padec števila obiskovalcev Muzeja solinarstva. Leta 2005 jih je imel 25.000. Skupaj z izkupičkom od prodaje spominkov, lastne soli, pridelane na srednjeveški način, je finančno pokrival svoje delovanje. Danes lahko do muzeja dostopamo peš, s kolesom ali električnim vlakcem z ničelnimi izpusti ogljikovega dioksida in brez hrupa, ki bi bil moteč za ptice. A leta 2019 je imel zaradi naštetih razlogov le še približno 3000 obiskovalcev. Solinarski skansen tako nima več prave funkcije, saj pod upravo Muzeja solinarstva ostajajo samo štiri obnovljene solinarske hiše.

PRIMOŽ PIPAN, 2004

Slika 12: Zaradi poenotenja vstopnin v park, spremembe v upravljanju solin in izgube pravice do pridelave soli se Muzeju solinarstva slabo piše. Zaradi fizične nepovezanosti obeh delov solin (Lere in območja Fontanigge) je število obiskovalcev muzeja drastično upadlo. Vzdrževanje muzejskih solnih polj in solinske infrastrukture je neustrezno, saj ni več v domeni Muzeja. Srednjeveškemu solinarstvu, ki se je ohranjalo vsaj skozi muzejsko predstavitev, grozi dokončen zaton.

Na območju Sečoveljskih solin torej obstajajo mnogi nasprotujoči si interesi. Rešitev njihove usode nekateri vidijo v vpisu na seznam Unescove dediščine (Šuligoj 2013), drugi pa svarijo pred preobremenitvijo območja zaradi povečanega obiska (Carol 2017).

7 Dediščinjenje narave, dediščinjenje kulture

Harvey in Waterton (2015) odkrivata različne poglede na pokrajino kot dediščino. V nasprotju od kolonistov, belih priseljencev, ki štitiijo predvsem prvine naravne dediščine, staroselci v Avstraliji pokrajino dojemajo kot neločljivo celoto naravne in kulturne dediščine. Za evropocentrično pojmovanje sta značilna snovnost in vizualnost, za staroselsko pa nesnovnost, eksperimentalnost in čustvenost. Phil Sullivan, pripadnik avstralskega aboridžinskega ljudstva Ngiyampaa, zaposlen v ustanovi Nacionalni parki ter prstoživeče živali in rastline Novega Južnega Walesa v Avstraliji, na primer opozarja: »Naravna in kulturna dediščina narodnih parkov nista ločeni. Ločitev je umetna, obstoječa le pri belih priseljencih« (Harvey 2015).

V Sloveniji je v okviru nekdanje Jugoslavije za varovanje narave in kulture skrbela enotna ustanova. Muzej solinarstva, ki ga je leta 1990 Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran zasnoval v duhu »sodelovanja« naravne in kulturne dediščine, je v preteklosti uspešno promoviral dediščino srednjeveškega solinarstva. Umeščen je bil na zapuščene *Fontanigge*, robno območje, kjer ne bi bil moteč za turistično urbanizacijo turistično najbolj razvite občine v Sloveniji.

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 pa sta se področji narave in kulture začeli razhajati in se naposled ločili. Z Zakonom o ohranjanju narave leta 1999 (Zakon ... 1999) je bil ustanovljen Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, ki je spremenil poimenovanje; nekdanja »naravna dediščina« se je preimenovala v »naravno vrednoto«.

Danes lahko 700-letno prakso srednjeveškega solinarstva na območju *Fontanigge* po vzoru Clarka in Watertona (2015) vzporejamo s sistemi staroselskih znanj. V tem primeru dobiva Muzej solinarstva vlogo predstavnika pokrajine staroselcev, ponovno vzpostavljena naravna pokrajina na zapuščenem območju *Fontanigge* pa vlogo naravne dediščine. Območje brez sodobne infrastrukture, ležeče v funkcionalni eksklavi tik ob državni meji s Hrvaško (Pipan 2008) in dostopno le po ozki makadamski cesti, je postalo **vroča točka biodiverzitete** – z vidika naravne dediščine nadpovprečno bogato območje, ločeno od Muzeja solinarstva. Kulturna dediščina je podrejena »novi naravi«. Muzej ne more opravljati svojega poslanstva – pridelovati soli na srednjeveški način, ker nima rudarske pravice za izkoriščanje rude, v tem primeru morske soli. **Nova narava** na območju *Fontanigge* je nastala spontano, naravno, zaradi nevezdrževanja solin. Stoletja stari različno globoki solinski kanali in bazi in danes služijo kot domovanje različnim vrstam ptic. Na Nizozemskem, na primer, pa novo naravo sistematično uvajajo že od devetdesetih let 20. stoletja. Področji sta bili tam večino 20. stoletja domeni ločenih sektorjev, danes pa prevladuje prepričanje, da je integrirana oblika upravljanja pokrajine edina perspektivna oblika in domena ustanov, ki se hkrati ukvarjajo tako z naravnim okoljem, kot s kulturno dediščino. Propagirajo t. i. koncept biografije pokrajine, ki je v interdisciplinarnem raziskovanju pokrajine, prostorskem načrtovanju in upravljanju pokrajine zelo uporabna metoda (Spek, Brinkkemper in Speleers 2006).

Najpogostejši tip velikih zavarovanih območij, ki so rezultat dolgotrajne povezanosti človeka z naravo (IUCN kategorija V), je **krajinski park**. Označuje območje z veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednostjo. Teh je v Sloveniji 44 in zavzemajo 5,7 % njenega ozemlja (Smrekar, Polajnar Horvat in Ribeiro 2020). Uradni termin v slovenščini – krajinski park – ni sporen, nestrokovno pa je njegov prevod v angleščino. Uredbe in odloki o ustanovitvah posameznih krajinskih parkov nimajo uradnih prevodov, zato vlada na tem področju neenotnost. **Najustreznejši prevod** bi bil *designated landscape areas*. V Sloveniji prevladuje prevod v *landscape park*, pogost pa je tudi *nature park*. Pravila ni, pa če je ustanovitelj parka država, ali pa so to posamezne občine.

Zmeda je razvidna iz primera Krajinskega parka Strunjan. Na njegovi uradni spletni strani je navedeno njegovo angleško ime *Nature Park Strunjan* (Krajinski ... 2021a), na spletni strani stanovske

organizacije, ki združuje slovenske krajinske parke – Skupnosti naravnih parkov Slovenije (*The community of Nature Parks*) – pa je taisti park poimenovan *Landscape Park Strunjan* (Krajinski ... 2021b).

Ali bi v primeru, da bi bil angleški prevod slovenskega izraza »krajinski park« strokovno ustrezen, ime vnaprej sporočalo, ali je prioriteta njegovega varstvenega režima **narava** ali **kultura**? Bi bil proces dediščinjenja pokrajine Sečoveljskih solin drugačen, če bi se uradni angleški naziv Krajinskega parka Sečoveljske soline namesto »*Nature Park*« imenoval »*Landscape Park*«? Odpira se tudi vprašanje, ali sta imeni »*Landscape Park*« in »*Nature Park*« le etiketi za trženje turističnega produkta, ki sta izbrani glede na ciljno skupino obiskovalcev krajinskega parka.

Danes je v parkih poudarek predvsem na zaščiti ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, vendar bi pri upravljanju zagotovo morali upoštevati več pokrajinskih prvin, vključno z nesovno dediščino. V obdobju 1967–1991 je območje *Fontanigge* postalo to, kar Mares, Rasin in Pipan (2013) imenujejo »**zapuščena pokrajina**«. Muzej solinarstva je v našem primeru »glas staroselev in neelit«, ki je sredi Evrope popolnoma preslišan. V odsotnosti sožitja med naravovarstvenimi in kulturnimi interesi je postal skrita narativa dediščinjenja pokrajine Sečoveljskih solin. Prevladujoči narativi v trženju ter promociji Sečoveljskih solin sta **blagovna znamka Piranska sol** na eni in **naravne vrednote Sečoveljskih solin** na drugi strani. Zaradi naraščanja pomena naravovarstva oziroma varovanja biodiverzitete in sklicevanja na zakonodajo s tega področja pa ob strani ostaja nekdanja »tovarna« morske soli *Fontanigge*. Sečoveljske soline so eden od primerov pokrajine, kjer se kažejo **konflikti interesov** različnih uporabnikov prostora. Dojemanje naravne dediščine na eni in kulturne dediščine na drugi strani je ključno za odnos med eno in drugo, za prevlado ene nad drugo ali za njuno uravnoteženo obravnavo. Ker v Sloveniji še nimamo sprejete pokrajinske politike, tudi nimamo organiziranega, sprejetega in uveljavljenega načina celovitega, povezanega in vključujočega varstva, načrtovanja in upravljanja pokrajine, ki bi zagotavljalo ustrezne razmere za njen dolgoročni in skladni razvoj. Od načina nadaljnega upravljanja tukajšnjih vrednot bo odvisno, katero področje, katera plast palimpsesta, ki jo v pokrajini Sečoveljskih solin piše antropocen, se bo ohranila.

Zahvala: Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Dediščina na obrobjih (P5-0408), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

8 Viri in literatura

- Babič, J. 2005: Emergy analysis of the salt production process at the Sečovlje salt pans, Slovenia. Emergy Synthesis 3: Theory and Applications of the Emergy Methodology. Proceedings of the Third Biennial Emergy Analysis Research Conference. Gainesville.
- Benčič Mohar, E. 1992: Obnova solinske hiše. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Bonin, M. 2009: Sečoveljske soline: predel Lera v začetku 20. stoletja. Diplomsko delo, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem. Koper.
- Bonin, F. 2016: Belo zlato krilatega leva: razvoj severnojadranskih solin v obdobju Beneške republike. Piran.
- Carrol, L. 2017: Overtourism at UNESCO World Heritage Sites. *Ethical Traveler*, 8. 11. 2017. Medmrežje: <https://ethicaltraveler.org/2017/11/overtourism-at-unesco-world-heritage-sites/> (12. 4. 2021).
- Center za kreativnost: Partnerska mreža CzK, 2020. Medmrežje: <https://czk.si/program/partnerska-mreza-czk/> (15. 3. 2021).
- Clarke, A., Waterton, E. 2015: A journey to the heart: Affecting engagement at Uluru-Kata Tjuta National Park. *Landscape Research* 40-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426397.2014.989965>
- Čáp, F. 1957: La ragazza della salina. Film. Milano, Grünwald, Zagreb.
- Črnivec, V., Pipan, P., Žabjek, I. 2004: Zgodba o soli. Videoposnetek, Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran. Piran.

- Črnivec, V., Pipan, P., Žabjek, I. 2006: The story about salt. Videoposnetek, Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran. Piran.
- Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Uradni list Evropskih skupnosti L 206 (22. 7. 1992). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=EN> (29. 11. 2022).
- Direktiva 2009/147/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30. novembra 2009 o ohranjanju prosto živečih ptic. Uradni list Evropske unije L 20 (26. 1. 2010). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0147&from=EN> (29. 11. 2022).
- eAmbrosia 2021: The EU geographical indications register. Medmrežje: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/> (20. 4. 2021).
- Evropska konvencija o krajini 2004. Medmrežje: <http://www.krajinskapolitika.si/krajinska-politika/evropska-konvencija-o-krajini/> (20. 4. 2021).
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205>
- Gombač, S. 2007: Portoroške potniške proge. Letala s sidrom: hidroavioni v Portorožu in okolici. Ljubljana.
- Granda, N. 2020: Competition: Salt-pan house – Final report. *Outsider*, 28. 2. 2020. Medmrežje: <https://outsider.si/competition-salt-pan-house-final-report/> (16. 2. 2021).
- Granda, N. 2021: Ujeta dediščina. Medmrežje: <https://outsider.si/dediscina-med-neoliberalci-in-paraziti/> (16. 1. 2021).
- Harrison, R. 2015: Beyond »natural« and »cultural« heritage: Toward an ontological politics of heritage in the age of Anthropocene. *Heritage and Society* 8-1. DOI: <https://doi.org/10.1179/2159032X15Z.00000000036>
- Harvey, D. C. 2001: Heritage pasts and heritage presents: Temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies* 7-4. DOI: <https://doi.org/10.1080/13581650120105534>
- Harvey, D. 2015: Landscape and heritage: trajectories and consequences. *Landscape Research* 40-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426397.2014.967668>
- Harvey, D. C., Waterton, E. 2015: Editorial: Landscapes of heritage and heritage landscapes. *Landscape Research* 40-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426397.2015.1086563>
- Izvedbena uredba Komisije (EU) št. 436/2014 z dne 23. aprila 2014 o vpisu imena v register zaščiteneh označb porekla in zaščiteneh geografskih označb (Piranska sol (ZOP)). Uradni list Evropske unije L 128 (30. 4. 2014). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0436&qid=1665082997133&from=EN> (29. 11. 2022).
- Kaj je Natura 2000? Agencija Republike Slovenije za okolje. Ljubljana, 2021. Medmrežje: <https://www.arso.gov.si/narava/natura%202000/> (21. 6. 2021).
- Kladnik, D., Pipan, P. 2008: Bay of Piran or Bay of Savudrija? An example of problematic treatment of geographical names. *Acta geographica Slovenica* 48-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS48103>
- Kladnik, D., Pipan, P. 2009: The Bay of Piran (Piranski zaliv): an example of political controversy in geographical names as an expression of cultural relations: Geographical names as a part of the cultural heritage. *Wiener Schriften zur Geographie und Kartographie* 18. Wien.
- Kladnik, D., Pipan, P., Gašperič, P. 2014: Poimenovanje Piranskega zaliva. *Geografija Slovenije* 27. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503361>
- Kolenc, R., Boudet, M., Karo, B., Ravbar, N., Kern, M., Pucer, M., Perez, G., Ban, V., Wolf, G., Vogrič, M., Deržek, P., Cetina, J., Balaban, J., Zabukovec, B., Drinovec, J., Skrt, M., Stančič, M., Maraž, I. 1971: Projekt Gornji Jadran: detajlni načrt Strunjan. Predkoncept. Invest biro. Koper.
- Košir, U., Pipan, P. 1999: Mednarodni delovni tabor na Sečoveljskih solinah. *Annales, Series historia naturalis* 9-1.
- Krajinski park Strunjan. Strunjan, 2021a. Medmrežje: <https://parkstrunjan.si/> (10. 6. 2021).

- Krajinski park Strunjan. Strunjan, 2021b. Medmrežje: <https://www.naravniparkislovenije.si/slo/naravni-parki/krajinski-park-secoveljske-soline> (10. 6. 2021).
- Križan, B. 1990: Preobrazba Sečoveljskih solin ter varstvo naravne in kulturne dediščine. Primorje: 15. zborovanja slovenskih geografov. Portorož.
- Laganis, J., Debeljak M. 2006: Sensitivity analysis of the emergy flow at the solar salt production process in Slovenia. *Ecological Modeling* 194, 1-3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2005.10.025>
- Mares, P., Rasin, R., Pipan, P. 2013: Abandoned landscapes of former German settlement in the Czech Republic and in Slovenia. *Cultural Severance and the Environment*. Dordrecht. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-6159-9_20
- Moore, D. K. 1999: *Holdfast: At Home in the Natural World*. New York.
- Natura 2000 Network Viewer 2019. European Environment Agency. Medmrežje: <https://natura2000.eea.europa.eu/> (5. 4. 2021).
- Nic Craith, M. 2012: Europe's (un)common heritage(s). *Traditiones* 41-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2012410201>
- Odlok o razglasitvi Krajinskega parka Sečoveljske soline. Uradne objave občin Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Piran, Postojna in Sežana 5/90 (26. 1. 1990). Koper.
- Odlok o razglasitvi Muzeja solinarstva za kulturni spomenik državnega pomena. Uradni list Republike Slovenije 29/2001. Ljubljana.
- Olwig, K. R. 1996: Recovering the substantive nature of landscape. *Annals of the Association of American Geographers* 86-4. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1996.tb01770.x>
- Pahor, M., Poberaj, T. 1963: Stare Piranske soline. Ljubljana.
- Pahor, M. 1972a: Solinarski skansen. Piran.
- Pahor, M. 1972b: Solinarski skansen: turističnim in kulturnim delavcem v razmislek. Obala 14. Koper.
- Pipan, P. 2006: Challenges for ecotourism in Sečovlje Saltpans in Northern Adriatic; Slovenia. *Building on Natural Advantages*. Townsville.
- Pipan P. 2008: Border dispute between Croatia and Slovenia along the lower reaches of the Dragonja River. *Acta geographica Slovenica* 48-2. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.3986/AGS48205>
- Pipan, P. 2009: Vpliv projektov mednarodnega prostovoljnega dela na razvoj Muzeja solinarstva v Sečoveljskih solinah. Soline: ogrožena kulturna krajina. Piran.
- Pipan, P. 2010: Sečoveljske soline. DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem. Medmrežje: <http://www.dedi.si/dediscina/430-secoveljske-soline> (5. 4. 2021).
- Pipan, P., Črnivec, V. 2007: Zgodba o soli. *Geografija v šoli* 16-3.
- Pipan, P., Kokalj, Ž. 2017: Transformation of the Jeruzalem Hills cultural landscape with modern vineyard terraces. *Acta geographica Slovenica* 57-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4629>
- Potočnik, S. 1971: Erazem in potepuh 4/5. Nanizanka Televizije Ljubljana. Ljubljana.
- Ravnik, M. 1987: Nepremična etnološka dediščina Sečoveljskih solin. Sečoveljske soline včeraj – danes – jutri. *Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera«* 5. Piran,
- Ravnik, M. 1992: Od zamisli do pričetka obnovitvenih del. *Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera«* 7. Piran.
- Savnik, R. 1951: Solarstvo Šavrinskega primorja. *Geografski vestnik* 23.
- Savnik, R. 1965: Problemi Piranskih solin. *Geografski zbornik* 9.
- SI-STAT: Prihodi in prenočitve domačih in tujih turistov po občinah, ID tabele: 2164525S. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2021.
- Smrekar, A., Polajnar Horvat, K., Ribeiro, D. 2020: Slovenia's protected areas. *The Geography of Slovenia: Small but Diverse*. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-14066-3_21
- Spek, Th., Brinkkemper, O., Speleers, B. P. 2006: Archaeological heritage management and nature conservation, recent developments and future prospects, illustrated by three Dutch Case studies. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 46.

- S4UC9K-Panels 2020. Medmrežje: <https://outsider.si/wp-content/uploads/2020/02/S4UC9K-Panels.pdf> (4. 6. 2021).
- Škanata, K. 1958: Bjele žetve. Film. Zagreb.
- Škanata, K. 1959: Morska solana. Film. Zagreb.
- Štiglic, T. 1985: Poletje v školjki. Film. Ljubljana.
- Suligoj, B. 2013: Svetovni spomenik, ki je zrasel na soli. Slovenska kandidatura za Unescov seznam Krajinski park Sečoveljske soline in Piran do sredine februarja že na preizkusnem seznamu? Delo, 25. 10. 2013.
- Tradicionalno pridelovanje morske soli: Opis enote žive dediščine, EID: 2-00042. Ministrstvo za kulturo. Ljubljana, 2015. Medmrežje: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NESNOVNA/RNSD_SI/Rzd-02_00042.pdf (21. 6. 2021).
- UNESCO Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine 2003. Medmrežje: <https://www.gov.si/novice/2020-12-11-nov-novica-201211151903/> (29. 11. 2022).
- Urbanc, M., Printsman, A., Palang, H., Skowronek, E., Woloszyn, W., Konkoly Gyuró, É. 2004: Comprehension of rapidly transforming landscapes of Central and Eastern Europe in the 20th century. *Acta geographica Slovenica* 44-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS44204>
- Uredba o Krajinskem parku Sečoveljske soline. Uradni list Republike Slovenije 29/2001. Ljubljana.
- Wearing, S. 2001: Volunteer Tourism: Experiences That Make a Difference. Sydney.
- WFMHRQ-Panels 2020. Medmrežje: <https://outsider.si/wp-content/uploads/2020/02/WFMHRQ-Panels.pdf> (4. 6. 2021).
- Zakon o ohranjanju narave. Uradni list Republike Slovenije 56/1999. Ljubljana.
- Zgodovina Aerodroma Portorož. Portorož, 2021. Medmrežje: <https://www.portoroz-airport.si/si/o-nas/zgodovina/> (26. 3. 2021).
- Zorn, M., Ferk, M., Lipar, M., Komac, B., Tičar, J., Hrvatina, M. 2020: Landforms of Slovenia. The Geography of Slovenia: Small but Diverse. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-14066-3_3
- Žagar, Z. 1987: Življenje in delo v solinah. Sečoveljske soline včeraj – danes – jutri. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 5. Piran.
- Žagar, Z. 1992a: Muzej solinarstva. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992b: Solinarstvo na severozahodni obali Jadranskega morja. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992c: »Sol se dela pozimi«. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992d: Kako je deloval solni fond v starih Piranskih solinah. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Žagar, Z. 1992e: V soline so šli. Muzej solinarstva. Katalogi Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« 7. Piran.
- Županijsko lovište XVIII/101 Buje 1:25.000. Institut za primijenjenu ekologiju. Zagreb, 2006. Medmrežje: <https://lsiz.hr/pdf/lovista/loviste-buje.pdf> (3. 6. 2021).

9 Summary: The appropriation of the Sečovlje salt pans landscape: natural and cultural heritage

(translated by DEKS d.o.o.)

The article examines landscape heritagization in the Sečovlje salt pans. It focuses on inappropriate management of the landscape as heritage, and especially insufficient coordination between various actors and managers of (new) nature and culture. The goal is to stimulate the integration of nature and culture through heritagization in order to protect the landscape as heritage from additional deterioration. The Sečovlje salt pans, located on the Istrian peninsula in the north-east of the Adriatic Sea,

with an area of 593 ha, are the largest on the eastern Adriatic coast, still preserving the traditional process of salt harvesting. The Sečovlje salt pans are an old cultural landscape – the roots of the saltworks probably go as far back as antiquity, and the written sources date back to the 13th century. In the northern area – *Lera* the salt production is still active. In the southern part – *Fontanigge*, the medieval structure of the salt pans and the way of working were preserved by 1967, when the production stopped.

When the medieval salt production technology in Fontanigge finally collapsed, the path to its heritagization was open. In 1990, the Municipality of Piran declared the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area. The Museum of Salt Making in Fontanigge came to life in 1991 in a renovated salt-pan house in the designated landscape area, as part of the »Sergej Mašera« Maritime Museum Piran. The Designated Landscape Area and the Museum of Salt Making were granted state protection status in 2001. In 2004 Museum of Salt Making received the Europa Nostra Medal in the category of Cultural Landscapes for the year 2003. This was the first time that any institution from Slovenia received the European Union Prize for Cultural Heritage/the Europa Nostra Award.

In 1999 Telekom Slovenije took over the concession for the extraction of salt in the Lera area. It established the company Soline, pridelava soli d.o.o. It, reinforced the story about salt, based on historical facts, and designed the brand *Piranske soline* (Piran Salt Pans). In 2001, it also acquired the concession for the management of the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area for 20 years. Nowadays, the traditional Piran salt and a variety of cosmetics and souvenirs related to salt are recognizable and sold all over the world. In 2014, »*Piranska sol*« was registered in the European Union with a protected designation of origin (PDO) under the file number PDO-SI-1098. In 2015, traditional sea salt production was granted the status of intangible cultural heritage in the Slovenian National Register (EID: 02-00042). The story about salt making is included wherever possible in the touristy neighbourhood – in hotels, restaurants and shops, as well as in open public space. The salt-making and the salt-pan landscape are presented through selected art photographs, reproductions of old photographs and statues, and since 2003 during the Salt Making Festival. The salt pans landscape is often used in screenplays or as a set of various films.

Soon after the cessation of salt production and maintenance of the levees in Fontanigge, the nature conservation function gained in importance. The area began to take on the appearance of a wetland again. The Sečovlje salt pans became the largest Slovenian coastal wetland and its most important ornithofaunal locality. In 1993, Fontanigge was the first in Slovenia to be included in the List of Ramsar wetlands. In 2004, upon Slovenia's accession to the European Union, the Sečovlje salt pans and their surroundings became part of the Natura 2000 protected area. In twenty years, the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area with its headquarters with a visitor centre and viewing platform in Lera, has arranged numerous routes for visitors, bird observatories, and information boards.

But the heritage of medieval saltworks in Fontanigge is decaying. The area of the Sečovlje salt pans is sinking due to the tectonics and due to the unrehabilitated, abandoned black coal mine, which extends below the salt pans. Another reason is inadequate management of the heritage of the salt pans, particularly the lack of coordination between different managers and the lack of maintenance. The consequences of subsidence could only be successfully tackled if the necessary measures were taken, especially the maintenance of the embankments. The floods threaten the foundations of the four restored museum salt-pan houses, and even more so the other unmaintained ruins. From original 493 salt-pan houses, there were only 118 existing in 1984. By 2019 the number of former salt-pan houses in Fontanigge area has dropped to 70 – predominantly in ruins. The Museum of Salt Making no longer produces salt, having no permit. The state concession for the extraction of ore – sea salt – is operated by the company SOLINE Pridelava soli, d.o.o., which manages the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area. Both Museum salt fields also came under its administration and care. The entrance fee to the designated landscape area now includes entry to the Museum. Thus, the Museum of Salt Making can no longer charge the entrance fee, issue tickets, or keep statistics on the number of visitors. All this is the responsibility of the Sečovlje Salt Pans Designated Landscape Area. There was a drastic drop in the

number of visitors to the Museum of Salt Making. In 2005, there were 25,000. Together with the proceeds from the sale of souvenirs – the salt, produced in the medieval way – it financially covered its activities. Now, the Museum can be accessed on foot, by bicycle or by electric train with zero carbon emissions and no noise that would disturb the birds, but in 2019, it only had about 3,000 visitors. The saltworks skansen thus no longer has any real function, as only four renovated salt-pan houses – without the salt fields – remain under the administration of the Museum of Salt Making.

»The story of the landscape« is composed of collaborative stories about natural and cultural heritage. With regard to the Fontanigge area in the Sečovlje salt pans, cultural heritage has been subordinated to new nature. In the discussion between nature and culture in Fontanigge, the domain of nature and biodiversity conservation has prevailed over the domain of the cultural heritage of the salt pans and the domain of conserving built heritage: the ruined houses in the salt pan. Currently, contradictions exist between the interests of nature conservation and cultural conservation; however, these are only apparent. The dilemma found in the discourse between cultural and natural heritage is addressed well by Harrison (2015), who feels that criticism of separating natural heritage from cultural heritage is well established; many regard this separation as artificial. The Museum of Salt Making has previously engaged in the heritagization of medieval salt making. It was designed in the spirit of »collaborative conversation,« as Harvey and Waterton (2015) term the coexistence of cultural and natural heritage. The medieval practice of making salt at Fontanigge going back seven centuries should be understood in the framework of indigenous knowledge systems. The Museum of Salt Making therefore serves as an indigenous landscape, and nature protection serves as natural heritage.